

Alexander Wirtz

Herinneringen van een Rotterdams jongetje

Uitgeverij Aspekt

Eerste gedeelte

Voorjaar 1939

Het is een mooie, warme zomerdag. Misschien is het zelfs nog einde voorjaar. In ieder geval is het zondag, dat lijkt me zeker: zondagmiddag, of Pinksterdag.

Er staat een lichte bries op het vliegveld Waalhaven en om ons heen heerst een vrolijke drukte.

Een vrouw draagt een witte zomerhoed met brede rand, waardoor je vanwege de schaduw haar ogen bijna niet kunt zien. Ze is gekleed in een kleurige, gebloemde jurk en praat met een andere vrouw. Misschien wel met moeder.

Iemand roept iets. Er wordt om gelachen.

Gegons van motoren mengt zich bij de opgewekte stemming.

We zitten op het terras van het vliegveld-restaurant: vader, moeder en ik. Ik geloof niet dat mijn zusje Lili erbij is. Misschien was zij nog niet geboren.

In de verte, aan de overkant van het grasveld, taxiet het vliegtuig met de ronkende motoren langzaam over de betonnen baan en houdt stil voor het stationsgebouw. Passagiers, die in een rij stonden te wachten, stappen in, één voor één. Ik kan ze duidelijk zien.

Vliegveld Waalhaven bij nacht, einde jaren '30.'

Het zal wel een Fokker zijn geweest, een hoogdekker, met de letters K.L.M. erop en met de letters P.H. op de zijkant, net zoals op de bouwplaten die achter op de dozen Kellog's cornflakes staan gedrukt, die vader voor mij heeft uitgeknipt en met glutonlijm in elkaar heeft gezet.

Misschien heeft hij me daarom wel meegenomen naar het vliegveld om de echte Fokkers te zien vliegen.

Het toestel neemt een aanloop en stijgt op, nagekeken door de mensen op het terras.

Ik zal wel een glaasje limonade hebben gekregen. Het moet in 1939 zijn geweest of misschien in 1938. In ieder geval vòòr 1940.

Uiteraard...!

* * *

Sinds het einde van 1938 wonen we op nummer 12b van de Doezastraat, niet heel ver van ons vroegere flatgebouw vandaan; op een kwartiertje lopen van het Centraal Station, dat toen nog D.P. (Delftse Poort) station heette.

De woning, op de eerste verdieping, maakte deel uit van een voor die tijd modern huizenblok waarvan de opendraaiende stalen ramen en de stalen balkondeuren vader's volste bewondering hadden.

Alle raamkozijnen van de hele huizenrij waren hel-blauw geschilderd, wat een beetje een koele maar toch ook wel vrolijke indruk maakte.

Aan de straatkant keek een balkonnetje uit op een braakliggend veldje waar enkele lage heesters groeiden. Dat was het speelterrein voor de kinderen uit de buurt.

Beneden ons woonde een weduwe, mevrouw Smits; een voor mij nog moeilijk uit te spreken naam. Ik gaf daarom de voorkeur aan 'Bouw Pits', wat een stuk gemakkelijker te zeggen was.

De familie Peul met twee opgeschoten jongens woonde boven. Ze maakten gebruik van dezelfde trap als wij.

1939-1940

Evenals in de flat was de inrichting van onze woonkamer vrij sober. Een groot gedeelte ervan werd ingenomen door de Bechstein concertvleugel waarop vader in zijn vrije tijd speelde.

Hij was inmiddels stedenbouwkundig ontwerper geworden en nodigde zo nu en dan melomane collega's uit om met hem samen muziek te komen maken. Soms was dat viool en piano, soms alleen piano 'à quatre mains'.

Eén van hen – Riet Coeberg heette ze – kwam eens in de week 's avonds op bezoek om samen met vader vierhandig te musiceren.

Riet Coeberg was altijd vergezeld van Florrie, een grote zwarte bouvier, die tijdens het pianospel onder de vleugel ging liggen. Moeder verbaasde zich er steeds weer over dat het dier kon slapen met al die herrie boven zijn kop.

Maar hij scheen het te appreciëren.

Ik kan me trouwens indenken dat 'Bouw Pits' of de familie Peul veel minder Mozart liefhebbers waren dan die grote zwarte hond...

Met Pasen 1940 had Riet een chocolade-kip voor mij meegebracht die, wanneer je hem voorover boog alsof hij een graantje ging pikken, tegelijkertijd een chocolade ei legde. Het bruine beest met zijn wit-chocolade vleugels fascineerde me zò, vooral door dat ei-leg systeem, dat hij wekenlang in de kast heeft gestaan voordat ik er een stukje, of zelfs maar een ei van durfde te eten.

* * *

Aan de achterkant van de woning was een tweede balkon, dat iets langer was dan dat aan de straatkant.

Er stond een plantenbak waarin moeder een paar aardappels had gepoot om me te laten zien hoe ze uitliepen in de aarde; hoe ze plantjes werden. Er groeiden minuscule aardappeltjes uit.

Een tweede bak stond vol met sterrekers dat ik onder haar toezicht gezaaid had en dat ik soms, met citroensap en suiker erop, als broodbeleg mocht eten.

Vanaf dat balkon keek je op de achterkant van de huizen aan de Schepenstraat en op het fietsenschuurtje van 'Bouw Pits'.

* * *

In diezelfde periode moesten mijn amandelen worden geknipt. Dat hadden mijn ouders besloten. Dat was toen heel gebruikelijk. Moeder had me meegenomen naar het Bergweg Ziekenhuis. Het was daar heel druk. Iedereen leek haast te hebben en liep in alle richtingen langs en door elkaar heen in een geroezemoes van stemmen. Het moet in de mobilisatietijd zijn geweest want de chirurg die mij ging behandelen droeg het groene uniform van het Nederlandse leger. Misschien was het in september 1939; het was zacht weer. Of misschien wel voorjaar 1940. De militaire dokter heeft me op zijn knie genomen, voordat ik onder narcose ging. En terwijl ik weggleed in de verdoving hoorde ik een steeds terugkerend melodietje. Wat was dat toch voor wijsje? Het leek iets op de 'danse macabre' van Camille Saint-Saëns, vond ik later.

10 mei 1940

De balkondeuren van de eetkamer stonden wijd open. Het was mooi zonnig voorjaarsweer op die vrijdagmorgen.

Gezeten op mijn blauwe kinderstoeltje met aluminium geschilderde stalen poten, – mijn kleine zusje had dezelfde – luisterde ik met gespannen aandacht naar de radio.

De stem die uit het bruine bakelieten kastje kwam leek me geëmotioneerd en opgewonden. En ik begreep door de manier van spreken van de nieuwslezer dat er iets ernstigs aan de gang moest zijn.

Ik ben dan ook zeker van de datum van die dag: vrijdag 10 mei 1940.

‘Er worden steeds meer Duitse vliegtuigen gemeld...’ zei de stem, die mededelingen bleef doorgeven.

‘Steeds meer Duitse vliegtuigen’, herhaalde ik voor mezelf om het goed tot me door te laten dringen. En voor moeder, die de kamer binnenkwam:

‘Steeds meer Duitse vliegtuigen, moeder...!’

Ze antwoordde niet.

Nieuwsbulletins volgden elkaar op. Er was sprake van gevechten; van generaal Winkelman; van neergehaalde Duitse vliegtuigen door het Nederlandse afweergeschut en ook van vliegveld Waalhaven.

Ik was helemaal onder de indruk van de dramatiek van de situatie, al begreep ik niet precies wat er aan de hand was.

De nieuwsbulletins en de legercommuniqués werden zonder onderbreking herhaald en er staat me nog vaag een toespraak van koningin Wilhelmina voor de geest.

Duitse parachutisten.

De Luftwaffe verloor op die eerste oorlogsdagen vele tientallen Junkers transportvliegtuigen door Nederlands luchtafweergeschut of door noodlandingen. Hier langs Rijksweg 13.

10 mei 1940. Parachutisten en Duitse luchtlandingstroepen in de omgeving van vliegveld Waalhaven.

Misschien was dat nu wel die oorlog waar iedereen al zo lang over sprak. Ik had me die heel anders voorgesteld. Niet bij zulk mooi weer, bijvoorbeeld.

* * *

Die middag is vader begonnen met stroken plakband van bruin papier op de ruiten te plakken.

Eerst de twee diagonalen, daarna twee stroken kruislings eroverheen. Net als de Engelse vlag in het Larousse-woordenboek, waarvan ik zo graag de plaatjes bekeek.

Waarschijnlijk was het over de radio aanbevolen om papier op de ramen te plakken want ik zag dat de overburen van de Schepenstraat hetzelfde deden.

Van bovenaf de trapleer die hij daarvoor gebruikte zei vader dat die stroken moesten voorkomen dat er glasscherven door de kamers zouden vliegen wanneer de ruiten zouden breken.

Het kwam me allemaal heel beangstigend voor...

De gebeurtenissen volgden elkaar op. Prinses Juliana was met haar gezin naar Engeland vertrokken, de dag daarna gevolgd door koningin Wilhelmina en door de regering, die later door de nazi's de 'Verbrecherische Emigranten Regierung' zou worden genoemd.

De spanning in huis werd voelbaar. Ik moest mijn naam en adres hardop herhalen, zodat die goed in mijn geheugen zouden zijn gegrift voor het geval dat mij er naar gevraagd zou worden.

'Ik heet Lex Wirtz en ik woon in Doezastraat 12b' repeteerde ik met een zwak stemmetje.

Vader had voor Lili en voor mij, van doorzichtig celluloid, twee waterdichte etuitjes gemaakt die hij zorgvuldig had dichtgeplakt nadat hij er onze naam en adres in had geschoven.

Net zoiets als wat er voor een lange reis aan de koffers wordt bevestigd.

Wij moesten ze met een koordje om onze hals hangen.

14 mei 1940

Diezelfde middag is Rotterdam gebombardeerd.

Twee escaders Duitse bommenwerpers hebben het hele centrum van de stad in brand gegoooid.

Onze wijk is niet getroffen maar dikke rookwolken stegen op achter de daken.

Die zullen wel afkomstig zijn geweest van het brandende Delftse-Poort station, vlakbij.

* * *

Op de avond van die 14e mei zaten Lili, die net anderhalf was en ik, helemaal aangekleed, met onze jasjes aan, naast het bed in de slaapkamer van vader en moeder. Die was dichterbij de voordeur dan onze kinderkamer. We zaten stilletjes op onze blauwe stoeltjes, met onze naamkaartjes om de hals, te wachten op wat er zou gaan gebeuren. Niemand wist of de brand zich zou uitbreiden want ondanks alle pogingen was men er niet in geslaagd om het vuur te blussen.

Twee gepakte vlucht koffers stonden dan ook gereed in de gang bij de voordeur.

Mijn zusje was intussen in slaap gevallen en moeder legde haar voorzichtig op het bed.

Ik hoorde de bovenburen, de familie Peul, opgewonden en zenuwachtig met elkaar praten voor hun deur, bovenaan de trap, eveneens klaar om te vluchten.

Ik kende hun beide zoons wel, waarvan de jongste, Wim, een aantal jaren ouder was dan ik.

Vader deed de voordeur op een kier om te proberen iets op te vangen van wat er buiten gaande was. Hij wisselde enkele woorden met Peul, met wie hij beslist geen vrienden was, waarschijnlijk vanwege het pianospelen. Gewoonlijk bleef het dan ook maar bij een vage groet.

Maar Peul was niet beter op de hoogte van de situatie dan vader. Niemand wist iets!

Van alle kanten hoorde je de sirenes van de brandweer in het schemerdonker en er hing een sterke brandlucht buiten, die tot in het trappenhuis was doorgedrongen. Vader deed de deur dan ook snel weer dicht.

Ik herinner me niet meer hoe de avond verder verlopen is.

Ik zat nog steeds, gehoorzaam, naast het bed van mijn ouders waarop Lili sliep. Het was dan ook vèr na kinderbedtijd. Buiten was het inmiddels helemaal donker geworden en ook ik viel in slaap.

Rotterdam brandt. Rechts het gespaard gebleven museum Boijmans van Beuningen.

14 mei 1940. Nederlandse onderhandelaar met witte vlag temidden van Duitse militairen op het Noordereiland in Rotterdam.

Toen ik wakker werd lag ik, nog steeds helemaal aangekleed, op het bed. Ik bedacht dat het nog heel vroeg in de morgen moest zijn, want slechts een schaars daglicht kwam de slaapkamer in. Vader en moeder waren die nacht natuurlijk op gebleven. Ze waren in de woonkamer bezig. En terwijl ik de kamer binnen kwam zag ik tussen de plakbandstroken op het raam door dat er rook hing over de achtertuinen. Rook waarin kleine stukjes verkoold papier dwarrelden.

Je kon er de huizen van de Schepenstraat bijna niet meer door zien. Ik begreep nu ook ineens waarom het daglicht zo flets was toen ik wakker werd.

Vader had voor de zekerheid in alle kamers de gordijnen weggehaald om te voorkomen dat ze vlam zouden vatten in het geval dat de brand zou overslaan naar onze wijk.

Ik wreef de slaap uit mijn ogen en ontdekte tot mijn grote verbazing dat er twee Chinezen in huis waren. Die had ik de vorige avond niet gezien. Ik wist zeker dat die er toen nog niet waren en ik maakte eruit op dat ze in de nacht binnen gekomen moesten zijn terwijl ik sliep.

Ze praatten met tussenpozen heel gejaagd en druk met elkaar in hun voor mij onbegrijpelijke taal. Daarna zwegen ze weer een tijd wanneer ze naar buiten keken.

Ze wilden voortdurend op het balkon gaan staan. Waarschijnlijk dachten ze dat ze van daar af een beter zicht op de brand zouden hebben, hoewel het natuurlijk duidelijk was dat de huizen aan de overkant het uitzicht erop beletten.

Moeder had hen dan ook bezworen, met alle mogelijke gebaren om binnen te blijven vanwege de rook.

Maar ze konden hun nieuwsgierigheid niet langer bedwingen. Profitevend van een korte afwezigheid van mijn ouders, sprongen ze als één man op de balkondeur af, die ze wijd open lieten staan zodat in korte tijd de kamer toch vol stond met rook.

Ik zie nog de ergernis van moeder die hen met gebaren duidelijk probeerde te maken om onmiddellijk binnen te komen.

Maar ze deden alsof ze het niet begrepen en moeder had de grootste moeite om hen te overtuigen. Er was inderdaad niets te zien vanaf het balkon. Alleen de rook van de nog steeds brandende stad gaf de omvang van de ramp aan.